

מניית עם ישראל

שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלְתָּם: מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה כָּל יָצָא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצַבְאָתָם אֹתָהּ וְאֶהְרֶן: (במדבר א ב-ג).¹

וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יֹאמֵר לָהֶם לֹא עֲמִי אַתֶּם יֹאמְרוּ לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי: (הושע ב א).²

במדבר רבה פרשה ב יט

"אלה פקודי בני ישראל לבית אבותם" (במדבר ב לב) - בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום, שהרי כתב הקב"ה חשבון ישראל ד' פעמים בדגלים: ב' פעמים בפרט וב' פעמים בכלל. ועוד מנה כל דגל ודגל בכלל ופרט. להודיע כמה היו חביבין לפניו, שהם היו צבאותיו ורוצה למנותן כל שעה. כאדם שיש לו סגולה חביבה עליו ביותר והוא מונה וחוזר ומונה עד כמה פעמים, כדי שידע חשבונה וישמח בה על כל מנין ומנין. כך היה הקב"ה שמח בזכירת מנין ישראל, לומר: כך צבאות יש לי בעולמי שעושין רצוני ומתנחם בהם.⁴

"והלויים לא התפקדו בתוך בני ישראל כאשר ציוה ה' את משה" (שם ב לג) - כשם שאמור במנין ישראל ... לומר ששמחה היתה לפני המקום, לפי שהלויים לא נמנו עמהם כדי שלא יכלו עמהם בגזירה.⁵

במדבר רבה פרשה ד סימן א

"מאשר יקרת בעיני, נכבדת ואני אהבתיך" (ישעיהו מג ד) - אמר הקב"ה ליעקב: הרבה יקר אתה בעיני, שלכל אומות העולם לא נתתי מנין ולך נתתי מנין. משל למלך שהיו לו גרנות הרבה ... והיה לו גורן אחת, ראה אותה

¹ פעמיים נמנים בני ישראל בספר במדבר, הוא חומש הפקודים. בראשונה, כאן בתחילת הספר ובשנייה לקראת סופו בפרשת פנחס. וכדברי מדרש במדבר רבה כא ז, פרשת פנחס: "משל לרועה שמסר לו בעל הבית צאנו במנין. השלים הרועה שמירתו, כשמחזירין צריך למנותו. כך, כשיצאו ישראל ממצרים מסרן למשה במנין ... בא ליפטר מן העולם בערבות מואב החזירם במנין". ויש עוד מנין ומפקד, קדום יותר, בספר שמות פרשת כי תשא, שמניינו נמסר בפרשת פקודי, שמות לח כו: "מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשָׁת אֲלָפִים וְחֲמִשָּׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים" (אותו מניין כמו בפרשתנו), ומטרתו היא תרומה לבניית המשכן (תרומת האדנים לפי חז"ל). ויש בו ציווי איך למנות על מנת להימנע ממכשול ונגף: "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפִקְדֵיהֶם וְנִתְּנוּ אִישׁ כְּפָר נִפְשׁוֹ לַה' בְּפֶקֶד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בְּפֶקֶד אֹתָם". חז"ל (ראה רש"י שמות ל טו) לומדים משם שגם הספירה כאן, בתחילת ספר במדבר, היא לצורך המשכן והיא תרומת השקלים השנתית (הראשונה) ממנה היו מביאים קרבנות ציבור. על המנין בפרשת פנחס לא מצאנו הסבר לצורך מה היה, אם לא לשם "העברת התפקיד" משה ליהושע והכנה לכניסה לארץ, כפי שאומר מדרש במדבר רבה הנ"ל. ויש גם מניין קדום לכל אלה, שעונה למסירת העם במניין למשה במדרש לעיל, בסה"כ לא בפירוט, מצא אותו (נזכיר אותו להלן, רמז: שש מאות אלף). כך או כך, אנו נבקש להתמקד בדף זה בגישה הביססית במקרא ובחז"ל לגבי מניית עם ישראל.

² אין ספק שהקשר המרכזי של הפטרת השבת בפרק ב בהושע לפרשתנו, היא נושא הפקודים - מנין בני ישראל. (גם אזכור המדבר: "והולכתי המדבר ודברתי על לבה ... כימי נעוריה"). לכאורה, הקשר הוא על דרך ההשלמה ואף ההעצמה. אם בתורה יש לבני ישראל מספר מדיד ומדויק: שש מאות אלף, שלושת אלפים, חמשת מאות וחמשים (לא כולל שבט לוי), אשר בא כתוצאה מעריכת מפקד; לעתיד לבוא, יהיו בני ישראל מספר שאינו ניתן למנין: "כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר", כהבטחה לאבות, ואין צורך או אפשרות לערוך מפקד. אבל בהמשך נראה שיש מי שלומד מהפסוק בהושע דווקא את האיסור למנות את בני ישראל וקורא את המילים: "לא ימד ולא יספר" - כמו לאו בתורה. אם כך, לא תוספת שבח והעצמה לעתיד יש כאן, כי אם הבדלי השקפה באשר לפעולת הספירה והמנין, אם היא רצויה, מותרת, או אסורה. ובאשר למשמעות ברכת הושע לבני ישראל: "וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר", כבר הארכנו בכך דברינו והיה מספר בני ישראל, בפרשה זו. כאן נדון בגישות השונות לנושא של הספירה והמנין של עם ישראל.

³ הפסוק שהבאנו בתחילת דברינו הוא הפתיחה - הציווי - של המפקד ופסוק זה הוא סיכום המפקד. אבל לא הסיכום הראשון של סוף פרק א פסוקים מד-מו: "אֵלֶּה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן ... וַיְהִי כָּל הַפְּקֻדִים שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשָׁת אֲלָפִים וְחֲמִשָּׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים", אלא הסיכום החוזר בסוף פרק ב, לאחר הפירוט החוזר בחלוקה לפי מסע הדגלים (ראה פרקים א ו-ב בתחילת הספר). הרבה "פקודי" ו"פקודים" ומספרים יש לנו בספר במדבר שלפיכך נקרא גם חומש הפקודים ובספרות הכללית Numbers. ולהלן נראה שיש לספר זה עוד שם. הרוצה לנחש כאן - מוזמן.

⁴ מדרש זה הוא בית אב לשורה ארוכה של מדרשים הרואים בעצם מניית עם ישראל עניין חיובי, נחוץ ואפילו מרומם. לא הרועה שחייב דין וחשבון לבעל הבית הוא שמונה את צאן, אלא בעל הבית (באמצעות הרועה) שסופר ומונה את צאנו ואוצרותיו בחיבה ובאהבה (ולא באימת יום הדין). ראה תחילת במדבר רבה: "כשהוא בא לגדל את ישראל מפרסם איזה מקום, איזה יום, איזה חודש, איזו שנה וכו' " ובהמשך שם: "ומשלחו ישראל בערימת חטים, מה החטים נכנסות לאוצר במנין, כך אמר הקב"ה שיהיו ישראל נמנים בכל שעה". וכן במדרשים על הדגלים שבפרק ב ועוד רבים. ובאמת לפי פשט הפסוקים, אין כל רע בעצם המנין. והלוא הספר עצמו נקרא, כאמור, חומש הפקודים ובני ישראל נמנים בו פעמיים, פעם בתחילת הספר ופעם בסופו.

⁵ ספר במדבר איננו ביסודו ספר של אירועים משמחים או נשגבים. אין זה ספר שמות של יציאת מצרים ומעמד הר סיני (וגם תלונוט וחטא העגל), או ספר דברים של ערב הכניסה לארץ ישראל. בספר במדבר יש אירועים קשים: מתאווננים, קברות התאוונה, קורח, זנות בשטים ובראש כולם חטא המרגלים שבעטיו נגזר על עם ישראל ארבעים (שלושים ושמונה) שנות נדודים "בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נֶחֱשׁ שָׂרָף וְעִקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם" (דברים ח טו). לפיכך, הלויים מחוץ למפקד. האם כבר כאן אנו שומעים דעה שונה על עצם המנין? נימה שונה על ה"שאו את ראש"? האם אנו נזכרים בנשיאת ראש לטובה ולרעה של ספר בראשית, למשל?

נאה. אמר לבן ביתו: אותן הגרנות ... אל תדקדק במנינם. אבל הגורן הזו חיטים נאות הן. לכך דקדק במנינן: כמה כורים יש בה, כמה שקים, כמה מודיאיות⁶ יש בו. כך, המלך זה מלך מלכי המלכים הקב"ה והגורן אלו ישראל ... כולם חטים אגורי הם,⁷ שנאמר "כולך יפה רעיתי ומום אין בך". לכך דקדק במנינם של ישראל. כך עשה משה - מנה אותם ... שנאמר: "שאו את ראש כל עדת בני ישראל".⁸

במדבר רבה פרשה א סימן יא

אמר ר' פנחס אמר ר' אידי: מה כתוב בראש הספר? "שאו את ראש כל עדת בני ישראל". "רומם את ראשי", "גדל את ראשי" - לא נאמר, אלא "שאו את ראשי". כאדם האומר לקוסטינר (לתליין): טול ראשו של פלוני. כך נתן רמז למשה: "שאו את ראשי", שאם יזכו יעלו לגדולה, כמו שאתה אומר: "ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך". ואם לא יזכו, ימותו כולם, כמו שאתה אומר: "ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על העץ".⁹

מסכת ברכות דף סב עמוד ב

"אם ה' הסיתך בי ירח מנחה" (שמואל א כו יט).¹⁰ אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקב"ה לדוד: מסית קרית לי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כופר נפשו". מיד: "ויעמוד שטן על ישראל" (דברי הימים א כא א) וכתב: "ויסת את דוד בהם לאמר: לך מנה את ישראל" (שמואל ב כד א).¹¹ וכיון דמניניהו, לא שקל מינייהו כופר.¹²

יומא כב עמודים א-ב

משנה: הממונה אומר להם: הצביעו. ומה הן מוציאין? אחת או שתיים ואין מוציאין אגודל במקדש.¹³

⁶ מידת נפח. פירוש א.א. הלוי: modius, כ-9 ליטר.

⁷ "אגורי" הוא בד"כ תואר לזית: "ששמנו אגור בתוכו" (ברכות לט ע"א), "שהוא אגור שמנו לתוכו" (ירושלמי ביכורים פרק א הלכה ג). אבל חיטים אגורי, מהיכן? חיטים שמנות ומלאות? א"א הלוי מציע: חטים הנותנות קמח לבן יפה, מהמילה גיריס ביוונית.

⁸ אם חשבנו שהלוויים הם מחוץ למנין, "כדי שלא יכלו עמהם בגזירה", בא מדרש זה, שנאמר על מנין הבכורים שבפרק ג ולא על המניין הכללי שבפרק א, ומאושש את הדעה שראינו במדרש הראשון. הלוויים שמחליפים את הבכורים גם הם נמנים! סוף דבר, אין כל פגם בעצם המנייה, אדרבא. ראה גם פסיקתא רבתי פיסקא י - כי תשא: "אמר ר' לוי: למה מנה אותם בכל שעה? [משל] למלך שהיו לו תסבריות ולא היה משגיח עליהם למנות, היה לו פלומטרין אחד של זהב קטן והיה בכל שעה נוטלו ומונה אותן כמה יש בו ומניחו, אחר (כך) כמה ימים (מוצאו) [מוציאו] ומונה אותן ... כך הקב"ה כמה אומות יש בעולם כמה אוכלוסים של אומות ואינו משגיח עליהם ... אלא בכל שעה שאו את ראש בני ישראל". וכן מדרשים רבים נוספים.

⁹ ר' פנחס מציג גישה זהירה יותר. מניית העם יכולה להיות לחיוב או חר"ח לשלילה. ההשוואה עם שר המשקים ושר האופים, תוך שימוש בלשון "שאו את ראשי", היא אכן חריפה, אך גם הוא לא רואה בעצם המנייה איסור או דבר שלילי, אלא אמצעי אזהרה. יש נשיאת ראש ויש נשיאת ראש. גישה זו מתחברת היטב לפשט הפסוק בראש פרשת כי תשא: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם". ראה דברינו [תלוי ראש](#) בפרשת שקלים.

¹⁰ כאשר שאול רודף את דוד במדבר זיף, שזו פרשה בפני עצמה. את הדרשן כאן מעניין רק עניין ההסתה, ממנה הוא עובר לדרשתו ולעניינינו. דוד אומר כאן דברים קשים מאד כלפי שמיא, שרוב המדרשים והפרשנים מתעלמים מהם. אבל לא מדרש זה.

¹¹ כדאי לראות במקור את סיפור המפקד שערך דוד כפי שהוא מסופר בספר שמואל ב פרק כד, מול הנוסח בדברי הימים א פרק כא. למשל, בשמואל, ה' הוא שהסית את דוד ואילו בדברי הימים המסית הוא השטן. בספר שמואל יש תיאור מדויק של מסע המפקד ממנו ניתן ללמוד על ערי הממלכה הראשיות באותה תקופה; תיאור שחסר בספר דברי הימים. יש גם הבדלים משמעותיים במספר, בתוצאות המפקד וכבר עמדו על הבדל זה הפרשנים. בספר דברי הימים משתמעת גם סיגוריה מסוימת על דוד בכך שבאמת לא נפקדו כולם ולא הסתיים המפקד. ראה דברי הימים א פרק כז פסוקים כג-כד: "ולא נשא דויד מספרם למגן עשירים שנה ולמטה כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי השמים: יואב בן צרויה החל למנות ולא קלה ויהי בזאת קצף על ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דויד". אך בקווי המתאר העיקריים, הסיפור די דומה, בפרט בתוצאה הסופית של הקצף שיצא על ישראל וקניית הר הבית ע"י דוד מארונה היבסי, אשר מזכירה את קניית מערת המכפלה בידי אברהם. ראה במקורות שם. ראה כמו כן את דברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים.

¹² חטאו של דוד, לפי הגמרא, הוא שלא לקח כופר דוגמת מחצית השקל אלא ספר את האנשים ישירות לגולגולת. דוד נכשל במה ששאל קודמו ידע לעשות נכון פעמיים: "ויפקדם בבזק" במלחמת יבש גלעד (שמואל א יא ח), "ויפקדם בטלאים" במלחמת עמלק (שמואל א טו ד). ראה מקבילה רחבה וציווית של כל הפרשה בפסיקתא רבתי יא - יהודה וישראל, כולל הדיאלוג הקשה בין יואב לדוד: "אמר לו דוד: או אתה מלך ואני שר צבא, או אתה שר צבא ואני מלך", וכל התחבולות שעשה יואב במהלך המפקד. ודווקא שם לא נזכר עניין הכופר למרות שפסיקתא זו היא על פרשת שקלים. ראה גם מדרש שוחר טוב (תהלים) פרק יז.

¹³ שזה סוג של פייס (הגרלה) בין כל הכהנים המבקשים ליטול חלק בעבודת המקדש בתחילתה בבוקר. ראה פרשני המשנה.

גמרא: תנא: הוציאו אצבעותיכם למנין. ונימנינהו לדידהו! מסייע לר' יצחק, דאמר ר' יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצווה שנאמר: "ויפקדם בבזק" ... "ויפקדם בטלאים"¹⁴. אמר ר' אלעזר: כל המונה את ישראל עובר בלאו, שנאמר: "והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר"¹⁵.

במדבר רבה ב יח

"והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר" - א"ר שמלאי: מהו הדבר הזה? מי שהוא אומר שיש להם מספר, הוא חוזר ואומר להם שאין מספר: "לא ימד ולא יספר"¹⁶ אלא, בזמן שאין עושין רצונו של מקום, יש להם מספר ... ובזמן שהם עושין רצונו של מקום, אין להם מספר ... רשעים שבהם, יש להם מספר, אבל לצדיקים אשר לא ימד ולא יספר.¹⁷

דבר אחר: לפני הקב"ה יש להם מספר, שנאמר: "והיה מספר בני ישראל", אבל לפני בשר ודם אין להם מספר, שנאמר: "אשר לא ימד ולא יספר". דבר אחר: ליתן להם גדולה ציוה הקב"ה למנותם, כגון: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם" (שמות ל"ב), אחר מעשה העגל כדי לרומם קרנם. וכן ציוה הקב"ה למנותם כדי לעשות דגלים, שנאמר: "אלה פקודי בני ישראל" (במדבר ב"ב). וכן ציוה הקב"ה למנותם לחילוק הארץ, הוי: "והיה מספר בני ישראל". אבל לענין חסרון, לא ציוה הקב"ה למנותם. ואם תאמר: הרי דוד מנאם וחסרו? הא לא ציוה המקום למנותם ולכך חסרו, ולכך נאמר: "אשר לא ימד ולא יספר"¹⁸.

מדרש תנחומא (בבב) פרשת כי תשא סימן ח¹⁹

אתה מוצא עשרה פעמים נמנו ישראל: אחת בירידתן למצרים, במצרים כתיב: "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה" (דברים י"ב).²⁰ ואחת בעלייתן, שנאמר: "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף" (שמות

¹⁴ דרשתו של ר' יצחק, הגם שנאמרת בלשון פסקנית: אסור למנות את ישראל, מתיישבת עם המדרשים והפסוקים שלעיל. האיסור הוא על ספירה ישירה של האנשים. אבל ע"י חפץ כגון בזק (חרסים) או טלאים, מותר. בדיוק כמו מחצית השקל. יתר על כן, פה אפילו מדובר שמוציאים אצבעות והספירה היא של חלק ממוף האדם בלי צורך בחפץ חיצוני. במרוצת הדורות זכה כידוע, איסור זה להקפדה יתרה, כאשר גמרא זו ביומא היא המקור העיקרי. הגם שניתן להבין אותה כאיסור מנייה של בני אדם ("לדידהו") ללא חפץ מתווך. ומשה עצמו כיצד מנה? "במספר שמות לגולגלותם - כך אמר לו הקב"ה למנותם, לכל אחד ואחד. לא תהא אומר לראש המשפחה: כמה יש במשפחתך? כמה בנים יש לך? אלא כולם יהו עוברים לפניך באימה ובכבוד ואתה מונה אותם". (במדבר רבה א מובא ברמב"ן בפרשתנו פרק א פסוק מה). לפי פשוטו של מדרש זה, נראה שמושה ספר גולגלות ממש! אך במניית הלויים בפרק ג אומר המדרש: "אמר לו הקב"ה: אתה עושה שלך ואני עושה שלי ... היה משה הולך ועומד לו על פתח אהליהם והשכינה מקדמת ואומרת לו: חמישה תינוקים יש בבית הזה, שמונה תינוקים יש באוהל הזה וכו', זהו שכתוב: ויפקוד אותם משה על פי ה' - כשם שהשכינה אומרת לו" (במדבר רבה ג ט). ושם נמנו מגיל חודש ימים. ראה שוב בפסיקתא רבתי יא שהזכרנו בהערה 12, את כל התחבולות שעשה יואב בשעת מניית העם.

¹⁵ דרשתו של ר' אלעזר מקשרת אותנו עם פרק ב' בהושע, שהיא הפטרת השבת. אלא שהיא משנה את המשמעות הפשוטת והחיונית של הפסוק שבגללה קבעו אותו להפטרה של פרשתנו. והגם שהוא אומר "עובר בלאו", ברור שאיסור זה הוא מדרבנן והסמיכהו על פסוק נבניא ובפשוטות נראה שאינו אלא מוסיף על דבר ר' יצחק וגם הוא מדבר על מניה של אדם ולא של חפץ. ואגב סמך מהמקרא, כבר היו שהעירו (מהרש"א) שיש סמך מהתורה עצמה, בדברי יעקב לקב"ה ערב הפגישה עם עשו: "ואתה אמת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב" (בראשית לב יג). ראה גם ירמיהו לג כב.

¹⁶ ר' שמלאי פוסק את הפסוק כך: "והיה מספר בני ישראל" - משמע שיש וניתן לספור אותם, לעומת "אשר לא ימד ולא יספר" - משמע שאי אפשר ובלתי ניתן לספור אותם. ברור שזו שאלה מנחה שמטרתה להגיע לדרשה שמצויה כבר בראשו של הדרשן, שהרי אין שום בעיה בפשט הפסוק.

¹⁷ ומה תשובתך? דרשה פשוטה: "כאן בזמן שישאל עושים רצונו של מקום" - יהיו כל כך מרובים עד שאי אפשר למוד או לספור אותם. "כאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום" - יהיו אמנם מרובים, עדיין כחול הים, אך ניתן לספירה ולאמידה. ואין שום זכר לדרשת איסור המנייה של ר' יצחק. זאת ועוד, ראה דרשה זו עצמה בגמרא יומא שהבאנו בסמוך בשם ר' שמואל בר נחמני. ממהלך הסוגיה שם נראה בבירור שדרשה זו באה לרכך את דברי ר' יצחק ור' אלעזר.

¹⁸ ההבדל הוא במטרה, האם היא ראויה אם לאו, ולא כל כך באמצעי: טלאים, שקלים, אצבעות ואפילו גולגלות. יש ספירות ראויות ויש ספירות שאינן ראויות ושתיהן נלמדות מהפסוק בהושע שבהפטרת השבת. ספירה ראויה היא בציווי של הקב"ה ובצורך אמיתי של הציבור, ואילו ספירה בלתי ראויה היא של השלטון שרוצה להאדיר את כסאו. האם זה המקרה של דוד? האם לאחר המגיפה היה מותר היה לו למנות את ישראל כמו לאחר המגיפה של חטא העגל? האם לצורך יישוב הארץ וחיזוק ערי הספר היה מותר לו כמו לצורך הנחלאות בפרשת פנחס בסוף הספר? עפ"י הגמרא במסכת ברכות סג לעיל (וגם הגמרא ביומא), חטא דוד היה בשיטה ולא במהות. הוא לא הקפיד על פסוק פשוט בתורה: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש פפר נפשו לה" בפקד אתם ולא יקה בהם נגף בפקד אתם". וכלשון הגמרא בברכות לעיל: "כיון דמיניהו, לא שקל מיניהו כופר". אבל המדרשים שמתמקדים בפסוק בהושע, והופכים נבואה של אחרית הימים לאיסור, נאלצים להעמיק את חטאו של דוד למהות ולא לטכניקה, וכך להעצימו. ה"תנא דמסייע" שלהם הוא המקרא, בשמואל ב ודברי הימים א, המספר את סיפור המפקד. ראה בפרט דברי יואב שם שמתנגד למפקד, ולא מסיבות טכניות ומפציר בדוד: "ואדוני המלך, למה חפץ בדבר הזה".

¹⁹ ראה מקבילה (מקור?) למדרש זה בפסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא י - כי תשא.
²⁰ במקבילה בפסיקתא רבתי מובא כאן הפסוק מספר בראשית המספר על ירדת יעקב למצרים: "כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים" (בראשית מו כז). אך כאן הדרשן מעדיף פסוק "מכלי שני", את דברי משה בספר דברים (י כב) הסוקר את ההיסטוריה: "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה". אולי בגלל החצי השני של הפסוק: "ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרב".

יב לז).²¹ ואחת בפרשת כי תשא, ושנים בספר וידבר.²² אחת בדגלים, ואחת בחילוק הארץ. ושנים בימי שאול, שנאמר: "ויפקדם בטלאים" (שמואל א טו ד), "ויפקדם בבזק" (שמואל א יא ח).²³ ואחת בימי דוד, שנאמר: "ויתן יואב את מספר מפקד העם" (שמואל ב כד ט). ואחת בעלייתן מן הגולה,²⁴ שנאמר: "כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות וששים" (עזרא ב סד). ואחת לעתיד לבוא, שנאמר: "עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר ה' " (ירמיה לג יג).²⁵ אמר הקב"ה: בעולם הזה היו בני אדם סופרים אתכם, אבל לעולם הבא אני אספור אתכם, ואין מי יספור אתכם, שנאמר: "והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר" (הושע ב א).²⁶

דברים רבה א יג, פרשת דברים

"ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבֵּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב: ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יִסַּף עֲלֵיכֶם כְּכֶסֶם אֶלְפֵי פְעָמִים וַיִּבְרָךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דָּבַר לְכֶם" (דברים א י-יא) ... כך אמרו לו ישראל: רבינו משה, הקב"ה לא נתן קצבה לברכותינו: ואתה אמרת: "אלף פעמים"? אמר להם: מה שברכתני אתכם, משלי ברכתני; כשיבוא הקב"ה, "יברך אתכם כאשר דבר לכם".²⁷

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: הזכרנו לאורך כל הדף את פסיקתא רבתי מספר פעמים, הן את פסיקתא י - כי תשא והן את פסיקתא יא - יהודה וישראל. שתי פסיקתאות אלה מוקדשות לפרשת שקלים ומשתיהן שאבנו מים מלוא החפניים לדף זה. הפסיקתא

²¹ זה המנין הקדום לכולם שאילו רמזנו בסוף הערה 1 לעיל. כאן הוא אמנם מס' 2 אבל הוא הראשון במקרא בו עם ישראל נמנה כעם גדול ולראשונה המספר "שש מאות אלף".

²² הכינוי ספר "וידבר" לספר במדבר (על שם המילה הראשונה בספר: "וידבר ה' אל משה במדבר סיני וכו'"), הוא נדיר אך בהחלט מצוי וזו התשובה לשאלתנו בהערה 3 לעיל. אצל פרשני המקרא, ראה הסיום המחורז של פירוש רשב"ם לספר ויקרא (פרק כז פסוק ל) שהוא גם מבוא לספר במדבר: "ומישרים דובר. ימציא לו סבר, בספר וידבר". ובמדרש, ראה הסיום של ספרי במדבר: "סליק ספר וידבר" (אך אין לדעת אם לא המעתיקים הוסיפו סיומת זו). מקור מעניין במיוחד הוא מדרש בראשית רבה פרשה סד סימן ח הדין בשבעת ספרי התורה לפי שיטת בר קפרא, שאוגדו לחמישה ספרים בשיטה שהתקבלה: "כמה בארות חפר אבינו יצחק בבאר שבע? ר' יהודה אמר ד' כנגד כן נעשו בניו ארבעה דגלים במדבר. ורבנן אמרי: חמש, כנגד חמישה ספרי תורה: ויקרא שם הבאר עשק - כנגד ספר בראשית ... ויקרא שמה שטנה - כנגד ספר ואלה שמות ... וימצאו שם באר מים חיים - כנגד ספר ויקרא ... ויקרא אותה שבעה - כנגד ספר וידבר, שהוא משלים שבעה ספרי תורה. והלא ה' הן? אלא בן קפרא עושה וידבר שלושה ספרים". הפסוק: "ויהי בנסוע הארון" והצמודים לו מחלקים את ספר "וידבר", בשיטת בר קפרא, לשלושה ספרים: לפנייהם, אחריהם והם עצמם. וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [שבעה ספרי תורה](#) בפרשת בהעלותך. אולי משנדחתה שיטת בר קפרא, קיבל הספר את שמו המקובל "במדבר". וצריך עיון. ועכ"פ, לצד השם חומש הפקודים, נקרא ספר זה גם ספר וידבר.

²³ אם נחבר מדרש זה לגמרא בברכות סג שהבאנו לעיל, נראה שיש כאן "עקיצה" לדוד בהשוואה עם שאול שידע איך למנות את עם ישראל, פעמיים! המלך הצדיק שבא להחליף את שאול שחטא במלחמת עמלק, חטא במה ששאול ידע להזהר בו וכל תינוק (תלמיד) בבית המדרש יודע! היכן הקפיד שאול למנות את עם ישראל בטלאים? במלחמת עמלק! ובמה כשל? כאשר חמל על מיטב הצאן (הטלאים). והיכן לקח דוד שלל? במלחמתו בעמלק בצקלג (שמואל א פרק ל), שם גם נוסד החוק: "כִּי כְחֶלֶק הַיָּרֵד בְּמִלְחָמָה וַיִּחָלֶק הַיֵּשֶׁב עַל הַכְּלָיִם יִחְדָּו וַיִּחָלְקוּ". וכבר עמדו חז"ל על אי הצדק הזה שבין האופן שבו נשפט שאול ובין זה של דוד ואמרו: "כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סיייעיה; שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתיים - ולא עלתה לו". היכן אמרו זאת? בהמשך הסוגיה בגמרא יומא כב שהבאנו לעיל בדין מניית העם. ראה דברינו [בין שאול לדוד](#) בפרשה בה אנו עומדים.

²⁴ בית שני, עליית עזרא ונחמיה. עלייה שהייתה דלה וחלשה. ראה דברינו [עליית בית שני](#) בשיר השירים רבה.

²⁵ ראה דברינו [ונתנה תוקף](#) בראש השנה שם הראינו שלפסוק זה בירמיהו מצטרפים פסוקים נוספים מהתורה ומספר יחזקאל, וגם מדרשים (חלקם ראינו גם בדף זה), בשבח הרועה המונה ומבקר את צאנו בשמחה. אך הפייטן העלום של נתנה תוקף העדיף את דברי המשנה במסכת ראש השנה, פרק א משנה ב: "בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון וכו'" ושיווה למניית הצאן פנים של חיל ורעדה ואימת יום הדין.

²⁶ מדרש זה חוזר למדרשים בהם פתחנו בשבח הספירה והמניה של עם ישראל. אפילו "לעתיד לבוא" עדיין יהיה מונה, אלא שהמספר יהיה כה גדול עד שרק הקב"ה יוכל למנות את עם ישראל: "כך צבאות יש לי בעולמי שעושין רצוני". הפסוק בהושע שמשמש ציר מרכזי בדרשות חז"ל על איסור המנייה של עם ישראל מצטרף גם הוא, בדרשה זו, לרוח החיובית של ספירת עם ישראל. גם בימי עזרא ונחמיה בחידוש היישוב בארץ, גם כשהיו מתי מעט, ובשמותם. אך מפתיע מכל, במדרש זה, הוא האזכור ברצף, בין עשר המניות, של המפקד של דוד בלי שום ביקורת או הערות. האם גם מכאן נוכל ללמוד שחטאו של דוד לא היה בעצם קיום המפקד אלא באופן בו נעשה? שגיאתו לא הייתה במטרה, אלא באמצעי ובדרך קיום המפקד? כך הוא בנוסח התנחומא. אבל במקבילה בפסיקתא רבתי י - כי תשא, הוא מסיים מדרש זה וחוזר לכל הדיון שהבאנו: "וכל זמן שנמנו מפי הדיבור, לא נגע בהם מגפה. וכל זמן שנמנו שלא מפי הדיבור נגעה בהם מגפה. ואימתי נמנו שלא מפי הדיבור ונגעה בהם מגפה? בימי דוד, שנאמר: ויעמוד שטן לישראל ויסת את דוד" (דברי הימים א כא א). מיד נגע בהם המגפה, שנאמר: ויתן ה' דבר בישראל (דברי הימים א כא יז). ומה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה: יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים (מלכים א ד כ).

²⁷ חזרנו אל משה הרועה הנאמן הפוקד את צאנו לפני העברת מקל הרועים ליהושע ופנחס. כאן, בראש ספר דברים, שכולו נאמר מראש חודש שבט ועד שבעה באדר, פונה הרועה לצאן עצמו ומברך אותם שירבו וירבו עד מאד. לא מפקד, רק ברכה פשוטה ממי שנהג את הצאן שנים רבות וסבל ממנו לא מעט. אך הצאן רוצה עוד. ראה דברינו [כוכבי השמים לרוב](#) בפרשת דברים.

השנייה, יא, דנה באריכות בחטאו של דוד ודווקא היא מוכתרת בשם יהודה וישראל, שם הלקוח מתיאור השפע בימי הזוהר של מלכות שלמה, מלכים א ד כ: "יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כָּחֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לְרַב אֲכָלִים וְשִׁתִּים וְשִׁמְחִים". ללמדך שנסלח לדוד ואולי גם ללמדך שוב שחטאו היה באופן שערך את המפקד ולא בעצם קיומו.

מים אחרונים 2: מפלאי לוח השנה המתחדש בימינו היא הסמיכות של פרשת במדבר והפטרתה המזכירים את חטא דוד במניית העם, עם יום ירושלים בו נדרשנו [לקניית הר הבית](#) בידי דוד בעקבות המגפה שבאה בעקבות המנייה.